

І. Іван

Мамин голос, як завше, застає Івана зненацька. Він спиняється, озирається, присідає. Та думає, що не годиться отако лякатися, тому підводиться, нахиляє голову набік і затуляє пальцями вуха. Не засуває у вуха, як часом робить, а просто притискає пальці до вух.

«Я теперка як боцюн», – думає зненацька Іван.

Годилося б підняти ногу, тоді схожість із птахом буде справдешня, та раптом впаде? До того ж у боцюнів нема рук, щоб затуляти вуха. Є крила, але вони навряд чи годяться для такого діла. Ліпше кудись присісти. Он хоча б там, під тином. Мо', мама більше не кликатимуть. Де там! Ледь сідає...

– Іване, – кричить мати, десь там, по другий бік хати. – Ти чуєш, Іване? Йди-но сюди!

Іван не чує. Точніше, вдає, що не чує. Його охопило те, що можна назвати світовою скорботою. Чи відчуттям світової скорботи. Десь він чув ці слова або читав, і вони йому сподобалися. Авжеж, від покійного батька (покійного? али ж батько тільки бозна-куди поваландався) лишилося чимало книжок – не тільки «Геометрія», «Тригонометрія», не тільки «Русские народные сказки» і «Сказки народов СССР», але й чотиритомник Джека Лондона (точніше, чотири томи з восьмитомника), і «Пригоди короля Артура», «Молоді літа короля Генріха IV» і «Вибране» Миколи Нагнибиди, і «Избранное» Юрія Ритхеу (прізвища цих двох Іван запам'ятав, надто незвичні вони були) і ще багато чого. Бібліотека Іванова знаходиться на горищі, він склав книжки рівеньким рядочком біля старої напівполаманної скрині, хотів

коло комина, там би книжкам було тепліше, та мати зарепетуwała, що вони можуть зайнятися. Чи то він сам так вирішив? Мати взагалі б, якби могла, книжки повикидала, вони їй нагадують про дурного батька. Та Іван хитрий, він сказав, що на горищі живе великий чорний щур з іклом, що стирчить із рота, і мати того щура страшенно боїться, хоч ніби й не вірить у його існування.

Хоча Іван добре знає того щура, може його описати, носить йому хліба, навіть м'ясо, й кладе біля комина. Вночі, коли йому не спиться, він уявляє, як щур вилізає зі своєї схованки, скрадається до хліба і хрумтить шкуринкою. Щуряче ікло блищить на місячному світлі.

Іван хоче написати щось про щура — може, оповідання, може, трактат (трататат, каже Іван), та не знає, з чого почати. Іноді думає, що можна б почати з опису щурячих очей, які вдивляються в темряву. Слово «трактат-трататат» він знає з синього «Філософського словаря», виданого ще в советські часи, старого й обтріпаного, як багато книжок, що дісталися йому від батька.

Згадавши про батька, Іван подумав, що таки треба відгукнутися на мамин поклик. Відгукнутися й неодмінного спитати про батька. Чогось йому здається, що мама знає, де батько тепер. Іван підвівся з колоди, на якій сидів і споглядав подвір'я, щоб іти до мами, та мама його випередила. Вона з'явилася з-за вугла хати, як богиня помсти за синову неслухняність й удавану глухоту — худа, розтріпана, наполовину сива.

— Ідоле окаянный, чого ти стовбичиш, як те опудало? Хіба ти не чув, як я кликала?

— Чув, матусю, та мене обхопила світова скорбота, — відказав Іван і трохи зіщулився, бо зрозумів, що мати шукає поглядом дрючка.

— Я тобі дам скорботу, я тобі дам світову, іскри тобі посиплються, — мама таки намацує очима ломачку і поволечки нагинається, аби її підняти.

Але Іван маму випереджає. Він хапає ломачку, хоче її відкинути, та раптом передумує. Він простягає шорстку і ще мокру од вранішньої роси ломачку мамі. Мати дивиться на сина спершу трохи ошаліло, а потім у її погляді показує дзюба дивний чорний птах.

— Та беріть вже, матусю, бийте, коли вам так хочеться, — каже Іван і тицяє ломачку в матусині руки. — Я собі витерплю, така моя доля.

З його очей витискується сльозинка.

Одна-однісінька.

«Чому не дві, а хоча б три? — думає Іван. — Чого ти, око, таке скупе?»

— Ну не гаспид же окаянний, ну не одоробло ж ахтиянське, — вириває мама ломачку з синових рук і жбурляє геть.

— Чого ви-те, мамо?

— Чого? Він ще й здівається над рідненькою матір'ю. — У мами виходить «ріденька». — А щоб тебе підняло та над хлівом перевернуло. Марш гній викидати, гаспиде троямирський.

Під конвоєм матері Іван іде до хліва. Уявляє, як би він летів над ним і неодмінно впав би над тим місцем, де рохкає льоха. Ряба породиста льоха і цього року привела шестеро поросят, незважаючи на свій поважний, як для свинячого племені, вік. Та всіх забрала старша Іванова сестра Нюра, яку Іван прозиває Нюрка — розпатлана дзюрка. Або Нюрка — не зашита дзюрка. За те сестра неодмінно обзиває його придурком. Та до цього слова Іванові не звикати. Воно як реп'ях, що пізнього літа чи ранньої осені неодмінно вчепиться на штани, куди б ти не пішов. Іван пробував опиратися — хай Нюрка-дзюрка зоставить їм хоча б одне поросе, восени на празника (його, Іванового празника — Івана Богослова) заколють і матимуть свіжину.

— Ням-ням, — сказав Іван. — Ми тоже з мамою хочемо їсти.

Але Нюрка на те сказала, що свіжини вона їм принесе, а поросята потрібні на продаж, вона ж вчить у місті на дохтурку доньку Ліну.

— Я же Ліночку вчу, ще й тебе, придурка, колися полічить, як надумаєш скапаратися, — сказала Нюрка, — ци як зновика краски вип'єш.

То вона натякала, що Іван колись улив до банки з рештками червоної фарби (банку знайшов на дорозі коло магазину) води (кип'яченої, бо, як кажуть мати, дурний він-то дурний, та хитрий) — надто вже хотілося попробувати саморобного червоного вина. Вина, бо до тої суміші додав трохи самогонки. Вона й порятувала його од опіків і капітального отруєння, як сказала фершалка з сусіднього села. А так виблював, промили шлунок, і живе Іван, як ні в чому не було, тільки часом жолудок поболоє. Хоча скільки там випив — ковток чи два...

Іван підходить до дверей хліва, спиняється. Стоїть і дивиться на матір. Жде. А чого? Маминого слова?

— Ну, чого тобі?

Мама явно чекає якоїсь каверзи. Іван мусить виправдати її сподівання.

— Я викину і гній, і чого треба зроблю, — каже Іван. — Все зроблю, тико скажете мені їдне...

— Що ще? Зновика про того заблуду мучити будеш?

— Ага... Тико не про заблуду питатиму, а таточка мого рідного...

Іван, здається, от-от заголосить. Мати не витримує і б'є його своєю худенькою висхлою рукою. Одвічна їхня суперечка: Іван хоче дізнатися, куди ж подівся батько, вірить, що він десь таки живий, а мати... Іванові часом здається, що мамі ті згадки насправді приємні, що не так вона вже й злиться. Більше для відомості, для ока.

— Мамо, — каже він. — Матусю, я не буду більше питати про тата. Хай би він згорів і вигорів. Синім і зеленим вогнем. І чорним та білим. І тим, що як руда краска...

— Що ти там лепечеш, окаянцю...

Іван вже не чує маминих слів, бо заходить до хліва й береться за вила. Крізь відчинену ляду викидає гній на двір. Льюху мама вже перегнала до іншої загорожі. Колись там жив-поживав, бульбу жував і піило крізь зубиська та рило цідив кабанець. Та теперка тримати кабанця накладно, не під силу їм — мама каже, що вона стара й недужа, а Іван — ледащо. Іван добре знає, і всі в Кукурічках те знають: він зовсім ніяке не ледащо, нікди й нізащо, того й наймають — рубати дрова, викидати й розкидати гній, помагати копати й садити бульбу, навіть полоти город. За роботу Іван просить стабільну плату — рубличка. Він каже — руплика. Йому й дають гривню-дві, рідше три чи п'ять. Гроші Іван приносить і віддає мамі. Як і свою інвалідську пенсію. Взагалі-то пенсію має отримати мама, як його опікун. Та після того, як Іван кілька разів влаштував істерику — хіба він не хазяїн своїм грошам — поштарка Віра оддає гроші йому, а Іван вразу ж урочисто передає мамі. Мама ховає Іванову пенсію там, де й свою — в шафі одежній під великим стовпцем барвистих святкових хусток-шальок. Їх тамечки зо три десятки набралось, бо й діти, і родичі неодмінно дарують мамі Панасці хустки, які вона з дивною покірністю й подяками приймає, хоч добру половину ніколи й не вдягала. Зате вдягав Іван і навіть у село виходив. Мама за те на нього сабанила, та що з дурника візьмеш — гі-гі та га-га, ще й питав у перехожих, чи йому гарно. Ну, на дівку схожий?

— Як поповій свинці в дощ, — каже мама.

— Хіба попова свиня вдягає хустку? — дивувався Іван, почувши мамині слова.

— Одчепися!

Вічно — одчепися. Маленька церковка в Кукурічках є, але правити час од часу приїжджає священник, батюшка з сусіднього села. Кукурічки село невелике — всього дев'яносто вісім хат, то разом з тими, в яких ніхто не живе, бо таких цілих одинадцять. Скільки-то хат, Іван сам перерахував. Ходив